

Lukijan

Menip ali prerokovanje mrtvih¹

(1) *Menip*:² Pozdravljen, o moj dom! O hiša, vrata! O kakšna radost, da spet živ vas gledam!³

Filonid: Ali ni to Menip Pes⁴? Gotovo nihče drug, če me oči ne varajo: Menip, kar ga je. Toda zakaj si v tej nenavadni opravi? Kaj mu bo klobuk, lira in levja koža⁵? Moram stopiti do njega. - Dober dan, Menip. Od kod pod soncem prihajaš? Že celo večnost se nisi prikazal v mestu.

Menip: Od vrat teme prihajam, s ceste mrtvih, kjer ločen od bogov prebiva Had.⁶

Filonid: Hêrakles! Mar je Menip umrl ne da bi mi vedeli, zdaj pa se je spet vrnil v življenje?

Menip: Ne, bil sem živ, ko me je sprejel Had.⁷

Filonid: Kakšne muhe so te gnale na to čudno in neverjetno potovanje?

Menip: Mladost in neučakanost bolj kot pamet.⁸

Filonid: Prenehaj s tragedijo, človek božji. Stopi z jamskih hodulj in lepo preprosto povej, kaj pomeni tvoja obleka? Kaj ti je bilo treba v spodnji svet? Zlasti ker pot ni lepa ne prijetna.

Menip: Sila prignala je, prijatelj, me sem v Hadove dvore, prosit preroške napovedi dušo Teirésia vidca.⁹

Filonid: Menda se ti je res zmešalo, sicer dobrim znancem ne bi recital verzov na tak način.

¹ Gre za magično-religiozni obred, kjer se priključijo duhovi mrtvih, da bi napovedali prihodnost: ko se napijejo krvi darovane živali, morajo odgovoriti na vsa vprašanja. Odisěj se v 11. spevu *Odiseje*, imenovanem Νέκυια, Knjiga mrtvih, spusti v Had, zato ker za vrnitev na domačo Ítako po desetletnih tavanjih potrebuje Tejréziovo prerokbo.

² Menip je bil kiniški filozof, pisec satiričnih spisov, je v Lukijanovih spisih zelo priljubljena oseba. Po mnenju interpretatorjev lik Menipa najbolj jasno izraža Lukijanova osebna mnenja in ostro kritiko materialnih dobrih, smeši lažno učenost, različne filozofske nauke, medtem ko se zavzema za modrost, neodvisnost, svobodo govora, resnico.

³ E., *HF* 523-4, prev. B. Senegačnik. Herakles pravi, da je vesel, ker se je spet vrnil na svetlobo, kar zaznamuje življenje.

⁴ Kiniški filozofi oziroma kiniki nosijo ime po psih; iz tega izpeljana tujka cinik.

⁵ Gre za Heraklov »kostum«, ki predstavlja nekakšno komično propustnico v Had še živim.

⁶ E., *Hec*. 1. Besede govori Poliodor.

⁷ Pripisano Evripidu; gre za neznano igro, morda za *Pejritoa*, Nauck, *Trag. Graec. Fragm.*, str. 663.

⁸ Morda gre za izgubljeno Evripidovo *Andromedo*.

⁹ Hom., *Od.* 11.164-5: Lukijan nadomešča s »prijatelj« Homerjevo »mati«. (prev. A. Sovrè)

Menip: Nikar se ne čudi, tovariš. Pravkar sem bil v družbi z Evrípidom in Homêrjem in sem se, ne vem, kako, našel poezije, da mi verzi kar sami od sebe prihajajo na jezik. (2) Toda povej mi, kako je na zemlji in kaj počno ljudje v mestu.

Filonid: Nič novega. Tako kot prej ropajo, krivo prisegajo, se ukvarjajo z umazanim oderuštvom in tehtajo obole.

Menip: Ubogi bedniki. Saj ne vedo, kaj je bilo nedavno sklenjeno pri spodnjih bogovih in kakšen zakon so izglasovali proti bogatinom; pri Kêrberju,¹⁰ ne bodo se mu mogli izogniti.

Filonid: Kaj praviš? Spodnji bogovi so kaj novega naperili zoper zemljane?

Menip: Pri Zevsu, so, in to veliko. Le da je prepovedano obešati stvar na veliki zvon in razglašati vsem. Utegnil bi še nama kdo naprtiti tožbo pred Radamántisom¹¹ zaradi brezbožnosti.

Filonid: Daj no, Menip. Prijatelju vendar ne boš utajil novice. Saj jo zaupaš človeku, ki zna molčati, še posebej, ker sva bila oba vpeljana v misterije.¹²

Menip: Nevarno zahtevam mi nalagaš, ki ni bogaboječa. Pa naj bo, tvegaj bom, ker si že ti. Sklenili so torej, da bodo bogatine in denarnike, ki stražijo zlato zaprti kakor Dánao¹³ –

Filonid: Stoj! Preden nadaljuješ, dragi moj, mi povej, ker bi še posebej rad slišal: kako ti je prišlo na misel potovati tja dol in kdo je bil tvoj vodnik, nato pa po vrsti vse, kar si na onem svetu videl in slišal. Saj je naravno, mar ne, da ti kot ljubitelju lepega ni ušlo nič, kar je bilo vredno videti ali slišati.

Menip: (3) Tudi v tem ti moram ustreči: kaj pa naj človek stori, če ga prijatelj podžiga? Naj ti torej za uvod navedem razloge, zaradi katerih je v meni dozorel sklep, in ti povem kraj, od kod sem se odpravil v podzemlje.

Ko sem v otroških letih poslušal zgodbe Homerja in Hezioda o vojnah in prepirih ne le med polbogovi, ampaj celo med samimi bogovi, o njihovih prešuštvi, nasilju in ropih, o njihovih pravadah, izganjanju očetov in ženitvah med brati in sestrami,

¹⁰ Kêrber je bil pes čuvaj v Hadu, ki je mrtvim preprečeval izstop iz sveta mrtvih. Med Heraklova junaška dela spada tudi podvig, ko pripelje Kerberja iz Hada na dnevno svetlobo. V umetnosti obstaja precej različic predstavitev Kerberja: glava in telo, iz katerih rastejo kače, na nekaterih ima tudi več glav. Omenjen že pri Heziodu, *Th.* 310-312, 769-774.

¹¹ Sin Zevsu in Evrópe, Mínosov brat, omenjen že pri Homerju, *Il.*, XIV.321f in *Od.*, XI.568f. Mínos in Radamantis sta bila sodnika v Hadu.

¹² Misti so po iniciaciji bili zavezani k molku, tako da z nikomer, ki ni bil iniciran, niso smeli govoriti, kaj so počeli na svojih srečanjih.

¹³ Zaradi prerokbe se je kralj Akrizij bal, da ga bo sin njegove hčere Danao ubil, zato jo je zaprl v podzemlje. Zevs je oplodil Danao v obliki zlatega dežja in tako je Danaa rodila Perzeja, ki ju je nato Akrizij zaprl v leseno skrinjo in ju vrge v morje.

sem imel vse te reči za lepe in pravilne ne da bi si zaradi njih delal kakršne koli pomisleke.¹⁴ Pozneje, ko sem prehajal v moško dobo, pa sem slišal, da zakoni pesnikom oporekajo in prepovedujejo prešuštvo, prepir in rop. To me je spravilo v hudo zadrego, saj nisem vedel, po čem naj se pravzaprav ravnam: mislil sem si, da bogovi gotovo ne bi prešuštovali in se medsebojno prepirali, ko teh stvari ne bi imeli za dobre, na drugi strani pa zakonodajalci ne bi priporočali ravno nasprotno, če ne bi bili prepričani o koristnosti le-tega.

(4) Ker sem bil v zadregi, sem se odločil, da se bom obrnil na može, ki jih imenujejo filozofe, da bi se jim zaupal ter jih prosil, naj storijo z menoj, kar hočejo, samo naj mi pokažejo preprosto in zanesljivo pot za življenje.

S to mislijo sem se jim približal in niti slutil nisem, da bom prišel z dežja pod kap, kot pravi pregovor. Kajti ko sem jih natančneje opazoval, sem pri njih naletel na še hujšo nevednost in nezmožnost kot drugje, tako da so mi ravno oni v hipu pokazali, da je življenje navadnih ljudi vredno zlata.¹⁵

Eden mi je na primer prigovarjal, naj iščem v vsem vedno zgolj ugodje in mu sledim pod vsemi pogoji, da je to sreča; drugi je spet učil, da se je potrebno vedno truditi in mučiti, mrtvičiti telo, hoditi umazan in nepočesan ter nad vsem svetom nergati in se norčevati; pri tem je nenehno lajnjal splošno znani Heziodov izrek o kreposti in znoju ter strmi poti v višave.¹⁶ Nek drugi mi je svetoval, naj preziram denar in naj štejem imetje med nepomembne stvari, drugi pa je nasprotno dokazoval, da je tudi bogastvo kot tako dobrina. A kaj naj rečem šele o veselju? Saj so me kar slabosti obhajale, ko sem dan za dnem poslušal njihovo govoričenje o idejah in o breztelesnosti in o atomih in o praznini in podobnih spakedrankah iz pojmovnih imen. Med vsemi nesmisli je bil največji ta, da je vsak izmed njih predstavljal za najhujša nasprotja neizpodbitne, povsem prepričljive dokaze, tako da nisi mogel ugovarjati ne tistemu, ki je imenoval kako reč toplo, ne onemu, ki je trdil, da je mrzla, čeprav si natanko vedel, da ista stvar ne more biti istočasno topla in mrzla. Godilo se mi je na svetu tako kot ljudem, ki dremajo, tako da sem zdaj prikinkaval, zdaj odkimkaval.¹⁷

(5) Še veliko bolj nelogično pa je bilo naslednje: pri natančnejšem opazovanju sem namreč dognal, da isti ljudje povsem drugače delajo, kot govorijo; opazil sem na

¹⁴ Že prvi filozofi so podvomili v resničnost mitoloških pripovedi in se jezili nad njihovo nemoralnostjo. Diels-Kranz, Ksenofan, Fr. 11 [7K., 10 D., 2 W.]. "Vse sta bogovom natvezla Hesiodos, prej še Homeros, [kar je sramotno ljudem in zbuja pravično nam grajo,] prešuštvo, krajo in rop in sprotno med sabo prevaro." (prev. A. Sovrè)

¹⁵ Za Lukijana je značilna strupena ironija na račun intelektualcev. Iskanje vednosti pri t.i. profesionalcih se je slabo izteklo tudi za Sokrata, kot sam pripoveduje v *Apologiji*, kjer pravi, da se je zaradi svoje radovednosti vsem zameril, ker je dvomil v njihovo samovšečno avtoriteto.

¹⁶ Hes., *Op.* 287sq. Lukijan se s tem citatom redno norčuje iz filozofov.

¹⁷ Dobesedno bi prevedli: »zdaj sem glavo nagnil naprej iz zdaj jo spet nagnil nazaj«, kar pomeni – prvič pritrjeval, drugič zanikal. Grki so in še vedno v znak nestrinjanja »vržejo« oziroma nagnejo glavo nazaj in ne odkimavajo, kot je to v navadi drugje v Evropi, tudi v Sloveniji.

primer, da se tisti, ki povečujejo zaničevanje denarja, sami za imetjem krčevito ženejo, da se pričkajo za obresti, da jemljejo za pouk honorar in da za denar vse prenesejo; ravno tako pa se zaničevalci slave z besedo in delom mečejo za njo in domala vsi tisti, ki ugodje prezirajo, so zasebno vdani samo njemu.

(6) Ker mi je tudi to upanje šlo po vodi, sem bil še bolj nejevoljen; tolažil sem se na skrivaj le s tem, da čeprav hodim po svetu, ne da bi poznal resnico, sem kljub temu v družbi modrih, po razumu slovečih mož. Tako sem se nekoč, medtem ko sem buden zaradi teh težav ležal v postelji, odločil, da grem v Babilon ter se za nasvet obrnem na koga izmed magov, Zoroastrovih učencev in naslednikov. Slišal sem, da znajo z nekakšnimi uroki in mističnimi obredi odpirati vrata Hada in da spravijo, kogar hočejo, varno v spodnji svet in spet nazaj na zemljo. Zdelo se mi je torej najpametneje, da si izprosim pri enem izmed njih spust in obiščem Bojočana Tejrézia, da zaradi njegove sposobnosti vedeža in modrijana od njega izvem, kateri način življenja je najboljši, da si ga izbere razumni človek.

In tako sem skočil pokonci in se hitro odpravil naravnost v Babilon. Prišel sem tja in se pogovarjal z enim izmed Kaldejcev, modrim, v svoji umetnosti izvedenim možem s sivimi lasmi in z dolgo, častitljivo brado; njegovo ime je bilo Mitrobarzanes. Po mnogih prošnjah in moledovanju se mi je končno vendarle posrečilo iz njega izvabiti privolitev, da bo moj vodič na poti za plačilo, ki ga bo sam določil. (7) Mož me je vzel v svoje roke in najprej, prvič ob prvem luninem krajcu, devet in dvajset dni vsako jutro zgodaj, okoli zore, vodil k Evfratu na kopanje. Pri tem je vsakič izgovarjal neke dolge nagovore, ki jim nisem mogel dobro slediti, kajti drdral je tako hitro in nerazložno kot slabi glasniki na tekmah. Videti je bilo, da kliče neke duhove. Po nagovoru mi je vselej trikrat pljunil v obraz, nato je odšel nazaj, ne da bi na poti pogledal koga izmed mimoidočih. Za hrano sva imela oreščke, pila sva mleko, med in vodo iz Hoaspa, spala pa sva na travi pod milim nebom.^{18a}

Ko se mu je zdelo, da je dovolj priprav in diete, me je odpeljal neko polnoč k reki Tigris, kjer me je očistil, me otrl in me posvetil z baklami in z morsko čebulo^{18b} ter mnogimi drugimi zadevami, obenem pa tiho mrmral nagovor. Ko me je še nekajkrat obhodil in uročil od glave do pete, da mi duhovi ne bi mogli do živega, me je, odkoder sem stal, odpeljal ritenski nazaj v hišo. (8) Potem sva se pripravila za na pot. Sam si je ogrnil neke vrste čarovniško haljo, ki je po kroju spominjala na medijski plašč, mene pa je našemil s temi zadevami, ki jih vidiš: s klobukom, levjo kožo in povrh vsega še z liro. Zabičal mi je, če me kdo vpraša po imenu, naj se nikar ne izdajam za Menipa, ampak naj rečem, da sem Herakles ali Odisej ali Orfej.¹⁹

Filonid: V kak namen neki, dragi Menip? Ne razumem razloga za preobleko niti za imena?

^{18a} Gre za obred iniciacije.

^{18b} Morska čebula (*Urginea Maritima*) se je uporabljala za očiščevalne obrede.

¹⁹ Herakles, Odisej in Orfej so se ravno tako živi spustili v Had in se vrnili nazaj v svet živih.

Menip: To je vendar povsem jasno in nikakršna skrivnost. Mislil je, da če me naši v podobo katerega izmed tistih, ki so pred nami živeli in prišli živi v Had, da bom v tej gledališki opravi lahko ušel Ajakovi²⁰ pazljivosti in kot znana osebnost brez ovir prestopil mejo spodnjega sveta;²¹ zahvaljujoč mojemu kostumu me bodo pospešili na moji poti, kot to počnejo v gledališču.²²

(9) Medtem se je zdanilo, ko sva se spustila do reke in se pripravila za odhod. Mag je priskrbel čoln, živali za daritev, mleko z medom in drugo, kar je bilo potrebno za magični obred. Ko sva se z vso ropotijo vkrcala na krov, sva se tudi sama »s srcem tesnobnim vkrcala, obilne solze prelivaje.«²³ Nekaj časa sva plula po reki navzdol, nato pa sva zajadrala v močvirje in jezero, kamor se izgublja Evfrat. Ko sva prebrodila tudi to, sva dospela na samotni, z gozdom porasel kraj brez sonca. Tu sva izstopila, najprej Mitrobarzanes, izkopala jamo, zaklala ovce ter poškopila odprtino s krvjo. Med tem mag z gorečo baklo v roki ni več govoril potih, ampak je kričal na vso moč, kolikor mu je duša dala ter klical po vrsti vse demone, Kazni in Erinije in »nočno Hékatō²⁴ obenem in strašne Perséfone silo«,²⁵ vmes pa je dodajal neka barbarska, večzložna in nerazumljiva imena.

(10) Nenadoma se je svet okoli naju zazibal, zemlja se je zaradi nagovora razprla in iz daljave se je oglasil Kerberjev lajež: bila je žalostno grozljiva situacija. »Hada popadel je strah, tam zdolaj, vladarja pokojnih,«²⁶ kajti kar naenkrat se je pokazalo skoraj vse: pokrajina, jezero,²⁷ Ognjena reka²⁸ in Plutonova²⁹ palača. Ko sva se kljub grozi spustila po žrelu, sva našla Radamantisa³⁰ na pol mrtvega od strahu.

²⁰ Zevsov in Ajgínin sin, eden izmed treh sodnikov v podzemlju. Lukijan ga cinično predstavlja kot vratarja, tudi v *Dialogih mrtvih*, dialog Menípa in Ájaka, 412-420; v slovenščino prevedla Marjeta Šašel Kos, *Filozofi na dražbi*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1985, str. 26-30.

²¹ Meja med svetom živih in svetom mrtvih je neprestopna, sta jo razen omenjenih mitoloških junakov prestopila le še Alkestida in Protezilaj. Kerber, Ajak in Haron predstavljajo varuhe meje.

²² Obstajalo je precej komedij s takšno tematiko. Edina večja, ki je ohranjena, so Aristofanove *Žabe*, v katerih se Dionizij spusti v Had v Heraklovem kostumu.

²³ Hom., *Od.* 11.5. (prev. A. Sovrè).

²⁴ Hči Titana Perzesa in Asterije, Hes., *Th.* 409sq. Hekata je izredno priljubljeno htonsko božanstvo, povezana pa je s čaranjem, uroki in kržišči.

²⁵ Poreklo verzov ni znano.

²⁶ Hom., *Il.* 20.61. (prev. A. Sovrè).

²⁷ V besedilih je Aherónt predstavljen kot reka bolečine, npr. Hom., *Od.* 10.513, E., *Alc.* 443, A., *A.* 1115, Soph., *El.* 183.

²⁸ Πυριφλεγέθων nekateri razlagajo v zvezi z posmrtnim življenjem, kjer naj bi Had predstavljal "čistilnico" oz. purgatorij. Takšne interpretacije kažejo na vdor krščanskih miselnih predstav, ki za grški svet ne veljajo.

²⁹ Pluton ali Had je grški bog mrtvih in vladar podzemlja, Zevsov brat. Ime "Αἰδης" so Grki izpeljevali iz ἰδέειν, videti, vedeti, Pl. *Krat.* 403A, *Gorg.* 493B. Ime Pluton je povezano s πλοῦτος, bogatstvo, kar je še posebej priločno za Lukijanovo razpravo, kaj se godi bogatašem, ko umrejo in pridejo pod Plutonovo oblast. Lukijan v *Luct.*, 2 trdi, da je Pluton dobil svoje ime zato, ker je bogat s trupli.

³⁰ Sin Zevsa in Evrópe, Minosov brat, eden izmed pravičnih sodnikov v Hadu; omenja ga že Homer, *Il.*, 14.321f in *Od.*, 11.568f.

Kerber³¹ je lajal in se divje trgal z verige; jaz pa se nisem obotavljal in sem hitro ubral strune na liri; melodija ga je takoj pomirila.

Ko sva priša do jezera, je malo manjkalo, da ne bi mogla čez. Brod je bil že zelo poln in je odmeval od ječanja. Vsi popotniki so bili ranjeni, ta na stegnu, oni na glavi, tretji je imel neko drugo poškodbo: zdelo se mi je, da so prišli iz vojne.³² Ko pa je dobri Haron³³ zagledal na meni levjo kožo, me je vendarle vzel v čoln, ker je mislil, da sem Herakles. Prepeljal naju je rade volje in nama pri izstopu pokazal stezo. (11) Ker je bilo temno, je hodil Mitrobarzanes spredaj, jaz pa za njim, tako da sem se ga držal, dokler nisva prišla do prostrane, z asfodelom³⁴ porasle livade, kjer so naju piskajoč obletavale sence umrlih. Stopila sva še malo naprej in dospela do Minosovega³⁵ sodnega dvora. Minos je sedel na nekakem visokem tronu, poleg njega pa so stale Kazni,³⁶ Erinije³⁷ in Maščevalke. Z druge strani so vodili predenj procesijo ljudi, ki so bili po vrsti privezani na dolgo verigo. Govorilo se je, da so prešuštniki, zvodniki, cestninarji, priskledniki, ovaduhi in podobna drhal, ki povsod dela zdrabo v življenju. Ločeni od teh so prihajali bogatini in posojevalci denarja, rumeni, z visečimi vampi in šepavi; vsak je okoli vratu nosil obroč z dva funta težkim krokarjem.³⁸ Stopila sva bližje, da bi opazovala sodni postopek in poslušala, kako se branijo. Tožili pa so jih čudni in nenavadni tožniki.

³¹ Obstaja precej različic predstavitve Kêrberja: glava in telo, iz katerih rastejo kače, na nekaterih ima tudi več glav. Omenjen že pri Heziodu, *Th.* 310-312, 769-774.

³² Domnevajo, da se Lukijan nanaša na katastrofe v partski vojni leta 161 n. št.

³³ V *Odiseji* se Hárón še ne pojavlja. Haron predstavlja ljudsko figuro, ki je najbolj predstavljena pri Evripidu in Aristófanu. A., *Sept.* 854f, E., *Alc.* 252f, 361, 439f, 458; E., *HF.* 432; Arist., *Ra.* 139f, 183f. Had je Harona kaznoval, ker je peljal živega Hêrakla: eno leto je mrtve prevažal v okovih. Haron je edina ljudska podoba smrti, ki se je ohranila v današnji Grčiji, *Χάρως*: Harona mora človeka premagati v rokoborbi, šele takrat se ga lahko polasti, za kar obstaja tudi izraz *χαροπαλεύω*, boriti se proti smrti.

³⁴ Domnevno naj bi šlo za zlatice, travniško cvetlico, ki raste tudi v naših krajih.

³⁵ Minos je znan po pregovorni pravičnosti, je zakonodajalec in sodnik v podzemlju. Že Homer in Heziod ga izredno hvalita zaradi njegovih odločnih lastnosti, npr. *Od.*, 11.568-571. Prvi naj bi sodnike poimenoval Platon, *Gorg.* 523E.

³⁶ *Ποινή* predstavlja kazni, krvni denar, maščevanje. Pojavlja se že pri Homerju, npr. *Il.* 13.659. *Ποινή* kot utelešenje kazni se pri Homerju, Heziodu niti pri Pindarju še ne pojavlja, pač pa pri Herodotu, 2.134, 7.134. Gre za predpravno kategorijo, kjer gre za denarno kompenzacijo za kaznivo dejanje, tako da je povezana z *Δίκη*, pravičnostjo. *Ποινή* se pojavlja tudi na vazah in napisih.

³⁷ Erinije, znane tudi kot Evmenide, hčere Gáje, spočete iz kapljic krvi, ki so padle na zemljo po skopljenju Urána. Prvotno predstavljajo posebljenje prekletstva, ki zasleduje zločinca. Gre za simbolni pregon, ki je predvsem psihološke narave. Ajshil v *Evmenidah* upodobi Erinije, ki preganjajo Orésta zaradi umora matere Klitajmnéstre.

³⁸ Pomen krokarja ni jasen, saj se ne uporablja nikjer drugje.

Filonid: Kdo, pri Zevsu. Povej tudi to, nič se ne obotavlja!

Menip: Menda veš, kaj so sence, ki jih mečejo telesa na soncu?

Filonid: Kaj bi ne vedel.

Menip: Naše sence nas torej tožijo, ko umremo, pričajo in pod prisego izpovedujejo vse, kar smo v življenju počeli. Nekatere se izkažejo za izredno zanesljive, ker so vedno s telesi in se nikoli ne ločijo od njih. (12) Minos je po natančni preiskavi pošiljal drugega za drugim na kraj prekletih, da bi sleherni prejel zaslužen kazni za svoje hudobije. Posebno pa si je privoščil tiste, ko so se bahali zaradi bogastva in visokih časti ter pričakovali, da se jim bodo priklanjali in jih častili. Odvratna mu je bila njihova kratkotrajna prevzetnost in domišljavost, ker niso pomislili, da so kot smrtniki prejeli le smrtne dobrine. Tu pa so odložili ves svoj sijaj, bogatstvo, plemeniti rod in vladarske privilegije ter stali nagi s povešenimi glavami ter gledali svojo preteklo slavo, kot da bi bila sanje. Ob tem pogledu me je navdajalo silno veselje in če sem koga med njimi spoznal, sem stopil k njemu ter ga potihom spomnil, kakšen prevzetnež je bil v življenju, kako se je napihoval, ko so mu trume ljudi od zgodnjega jutra postajale v sprednjih sobanah in čakale, kdaj se bo prikazal, služabniki pa so jih podili čez prag in zaklepali vrata za njimi. A če se jim je naposled vendarle prikazal v blesku škrlata ali zlata ali s pisano izvezenimi oblačili, se je domišljav košatil, kakšno srečo in blaženost izliva na ponižno pozdravljajoče, ko jim je iztegoval peto ali roko v poljub. Seveda so me poslušali s kislimi občutki. (13) Ena izmed Minosovih sodb je bila tudi ugodna. Dion je obtožil Dionizija s Sicilije mnogih strašnih in brezbožnih zločinov, njegova senca pa je bila priča; takrat je stopil Aristip³⁹ iz Kirene naprej - mož je pri spodnjih zelo spoštovan in je imel veliko vpliva tudi pri ljudeh iz spodnjega sveta - ko je samo malo manjkalo, da bi Dionizija privezali k Himajri, ga je rešil obsodbe z izjavo, da je mnogim izobražencem pomagal do denarja.

(14) Končno sva le zapustila sodni dvor ter odšla na mesto kazni. Na njem je bilo videti in slišati veliko žalostnega, prijatelja. Odmevalo je tleskanje šib, tam ječanje obsojenih, ki so jih žgali na ognju; videla sva raztezalnice, mučilne klade in kolesa, Himájra je mesarila, Kerber pa trgal. Kaznovani so bili vsi povprek, kralji, sužnji, satrapi, reveži, bogatini in berači, vsi so obžalovali svoje grehe. Nekatere med njimi sva celo spoznala, ko sva jih videla, take, ki so pred kratkim umrli. Vendar so si iz sramu zakrivali obraze in se obračali stran. Tudi če so naju gledali, so jim oči bile ponižne in priliznjene, čeprav so bili v življenju tako težki in ošabni. Reveži so

³⁹ Aristip je živel na dvoru Dionizija mlajšega. Tam so se zadrževali Platon, Ksenokrát, Spevzip in Ajshin Sokratovec.

dobivali le polovično kazen, tako da so si vmes lahko oddahnili, preden so jih dalje mučili. Videl sem seveda tudi znane mitske osebnosti, Iksiona⁴⁰ in Sizifa⁴¹ in Frigijca Tantara,⁴² ki se mu je še posebej slabo godilo,⁴³ in iz zemlje rojenega Titia,⁴⁴ pri Heraklu, kako velik je bil. Pokrival je celo posestvo, ko je ležal tam.⁴⁵

(15) Ko sva šla tudi mimo teh, sva prišla na Aheruzijsko polje. Tu sva naletela na polbogove, junaške ženske in drugo množico umrlih, razdeljeno po narodih in plemenih,⁴⁶ stare med njimi že plesnive, in kakor pravi Homer, »brez moči«, druge še sveže in celo lepe, predvsem Egipčane, kajti ti so bili dobro nasoljeni.⁴⁷ Prepoznavanje posameznikov ni bilo ravno lahko: kadar se jim kosti obelijo, so si vsi podobni kot jajce jajcu. Le z velikim trudom in po dolgem opazovanju sva jih začela razločevati. Ležali so drug na drugem, nepomembni in nerazpoznavni, nihče ni imel na sebi ničesar več, kar velja v življenju za lepo. Torej, skladišče okostnjakov, vsi enaki, z groznimi votlimi očmi, so kazali režave, gole zobe, da res nisem vedel, po čem naj ločim Terzita⁴⁸ od lepega Nireja ali beračičo Iros od kralja Fajakov ali kuharja Píria od Agamemnona. Noben od starih znakov prepoznavanja jim ni ostal, kosti so bile pri vseh podobne, neopredeljive in brez napisov, tako da jih ni mogel nihče razbrati.⁴⁹

⁴⁰ Zevs je Iksiona poklical na gostijo, nakar je Iksion zlorabil gostoljubje in poskušal posiliti Héro. Za kazen ga je Zevs vrgel v Tártar, kjer je vpjet v kolo, ki se nenehno vrti. Njegova kazen je pregovorna tako kot Tántalova in Sízifova.

⁴¹ Sízif predstavlja paradigmo zvižanosti in premetenosti, v čemer ga lahko primerjamo z Odisejem, po nekaterih virih naj bi celo bil Odisejev oče. Nekoč mu je uspelo zvezati Tánata, tako da nihče več ni umrl, dokler ga Áres ni rešil. Sintagma »Sízifovo delo« predstavlja njegovo kazen kot pregovorno, ko zaman v Hadu vali kamen po hribu navzgor, nakar se kamen na najvišji točki skotali nazaj in tako do neskončnosti. Hom., *Od.* 11.593-600.

⁴² Tantalovo trpljenje je opisano že v *Odiseji*, 11.582-592. Tantal in Nioba sta v grškem imaginariju paradigma za *hybris*. Tantal je hotel preizkusiti božansko vsevednost, tako da jim je za pojedino ponudil meso lastnega sina Pélopsa. Bogovi so kršitev kruto kaznovali, tako da Tantal ni postal podoben bogovom, ampak vzor trpljenja (Tantalove muke).

⁴³ Prozaična referenca na Homerjevo *χαλέπ' ἄλγε ἔχοντα*, *Od.* 11.582.

⁴⁴ Titij je hotel napasti Léto, vendar sta ga s svojimi puščicami pokosila Apólon in Artémida, Letojina otroka. V Hadu leži Titij pritrjen na tla, medtem mu žreta jastreba jetra, ki vedno znova zrastejo, Hom., *Od.* 11.576-581. Kazen spominja na Prometêjevo.

⁴⁵ Pokrival je devet peleter, Hom., *Od.* 11.577. Žal ne vemo velikosti Homerjevega peletona. Vendar ko je Atena izmerila Aresa, ki lahko kriči tako daleč kot devet ali deset tisoč vojakov, je bilo samo sedem peletrov, Hom., *Il.* 5.860, 21.407.

⁴⁶ Grki so si spodnji svet predstavljali kot zrealno podobo sveta živih.

⁴⁷ Gre za mumificiranje. Heródot opiše postopek v 2.86-88.

⁴⁸ Terzit je bil grški vojak pred Trojo; znan je po svoji izraziti deformiranosti in grdosti, ki je bila zunanji znak moralne inferiornosti. V *Iliadi* Odisej Terzita brutalno pretepe, kar izzove pri vojakih smeh in posmehovanje, 2.211sq.

⁴⁹ Tudi v današnjih Grčiji poznajo navado izkopavanja in umivanja kosti umrlih, ki jih izkopljejo in predvsem na lobanji poskušajo »prebrati« iz lobanjskih šivov, kaj je posamezniku zapisala Mojra.

(16) Ni torej čudno, če se mi je ob tem prizoru človeško življenje zdelo podobno velikemu karnevalu ter da vse zaplete in vloge določa Usoda, ki jim dodeljuje različne kostume v mnogih barvah. Vzame enega in ga, če tako pride, napravi v kralja in mu posadi tiaro na glavo ter mu da telesno stražo, ovenča mu čelo z diademom; drugega pa obleče v služabniško obleko. Spet drugega okraši z lepoto, tistega naredi smešno pokveko, in vse to zato, da je pogled kratkočasen. Večkrat pa komu tudi sredi igre zamenja vlogo in mu je ne dovoli odigrati, za kar je bil postavljen. Enega sleče iz Kreza⁵⁰ in ga prisili, da si nadene opravo služabnika ali vojnega ujetnika, tam se mora Majandrij, ki je doslej igral med služabniki, preobleči v tirana Polikrata.⁵¹ Nekaj časa pusti vsakemu svojo vlogo, ko pa poteče čas festivala, mora sleherni svoj kostum vrniti; in ko odloži svojo vlogo obenem s telesom, postane zopet, kar je bil pred tem, in se po ničemer ne loči od bližnjega. Vendar se marsikdo v svoji nespameti mršči in huduje, kadar ga pride Slučaj terjat za nakit, kot da bi mu jemali osebno lastnino, ne pa da bi vračal, kar je začasno prejel na posodo.

Gotovo si že videl v gledališču, kako se tragiški igralci po vsebini dram preoblačijo zdaj v Kreonte, zdaj v Priame ali Agamemnone in ko stopi isti igralec, ki je nemara malo poprej z velikim dostojanstvom igral vlogo Kekropsa⁵² ali Erehteja,⁵³ kmalu zatem kot sluga na oder, kakor mu velewa pesnik. Ko pa je igra končana, sleče sleherni svojo z zlatom izvezeno obleko, sname masko, sezuje koturne in hodi zopet ubog in ponižen okoli. Zdaj ni več Agamemnon, Atrejev sin, ne Kreon, sin Menojkov, zdaj je spet Polos, Hariklov sin iz Sunija, ali Satir, Teogejtonov sin iz Maratona.⁵⁴ Tako je tudi s človeško usodo, sem si dejal, ko sem gledal te reči tam spodaj.

Filonid: (17) Kaj pa tisti, ljubi Menip, ki imajo visoke, razkošne grobnice na zemlji in kamne ter kipe z napisi, mar niso na onem svetu nič bolj spoštovani kot navadni mrtveci?

Menip: Ne bodi neumen, dragi moj! Ko bi videl na primer Mavzóla,⁵⁵ tistega Karca, saj veš, ki je zaradi mavzoleja razvpit po svetu, potem bi se vsem tja do onemoglosti smejal, tako bedno leži zavržen v nekem skritem kotu med drugim ljudstvom umrlih. Očitno ima od svoje grobnice samo ta užitek, da se čuti prav potrtega zaradi tolikšne teže na grbi. Veš, prijatelj moj, ko odmeri Ajak vsakomur svoje mesto, kar običajno ni

⁵⁰ Krez, sin Alijata, je bil kralj Lidije (561-546 pr. n. št.) in znan po svojem bogastvu (»bogat kot Krez«). Porazil ga je Kir.

⁵¹ Polikrat je bil tiran na otoku Samos (537-522 pr. n. št.). Zelo znana je zgodba o Polikratovem prstanu, ki jo opiše Herodot, 3.40-43.

⁵² Kekrops je ambivalento bitje, človek-zver, zgoraj moški, spodaj ženska, Suda, Kekrops, iii. 90 n. 1272. Kekrops je ustanovitelj institucije poroke.

⁵³ Erehtej, mitski kralj Gaje, je bil atiški heroj, ki so ga čistili v Atenah, kjer je imel tudi svoj hram.

⁵⁴ Polos in Satir sta bila slavna igralca v 4. st. pr. n. št.

⁵⁵ Maloazijski satrap, kateremu je žena na Halikarnasu postavila nagrobnik (pribl. 350 pr. n. št.), ki spada med sedem čudes starega sveta.

več kot kvadratni čevelj na osebo, mora biti zadovoljen, da lahko leže, stisnjen na svojo mero. Še veliko bolj pa bi se, mislim, smejal, ko bi videl, kako hodijo možje, ki so bili v življenju kralji in visoki komisarji, kot berači naokoli, kako prodajajo nasoljene ribe v stiski ali učijo otroke abecedo in kako jih z vseh strani vsak prišlek žali ter tolče po glavi, prav tako kot najbolj zaničljivo drhal med sužnji. Ko sem videl Filipa Makedonskega, nisem zadržati smeja: pokazali so mi ga, kako za plačilo popravlja stare opanke v nekem kotičku; pa še veliko drugih je mogoče videti, ko ob cestnih vogali beračijo, možje kot Kserks,⁵⁶ Darij⁵⁷ in Polikrat.

Filonid: (18) Kar praviš o kraljih, je čudno in skorajda neverjetno. Kaj pa počneta Sokrat in Diogen⁵⁸ ter drugi modreci?

Menip: Sokrat tudi tam postopa in vse izprašuje. Z njim hodijo Palamed, Odisej, Nestor in kolikor je še drugih blebetavih mrličev. Še zdaj so mu noge zatečene od otekline zaradi strupa, ki ga je spil.⁵⁹ Naš dobri Diogen pa stanuje blizu Asirca Sardanapala⁶⁰ in Frigijca Mide⁶¹ ter še nekaterih drugih bogatašev; in ko jih sliši, kako jadikujejo in nenehno premlevajo svojo nekdanjo blaginjo, se jim smeji in uživa. Pogosto leži na hrbtu in poje s počenim, hreščočim glasom, samo da nadglasi njihovo tarnanje; možje se seveda jezijo ter premišlujejo, kam bi se preselili, kajti Diogena sploh ne prenesejo.

Filonid: (19) No, dovolj tega! Kako pa je s tistim zakonom, za katerega si na začetku dejal, da so ga sprejeli proti bogatinom?

Menip: Saj res, dobro, da si me spomnil. Ne vem, kako sem zašel tako daleč, ko sem vendar imel namen, da govorim o tej stvari. V času mojega bivanja med njimi so pritani sklicali ljudski zbor o zadevah skupne koristi. Ko sem torej videl, kako so množice mrtvih drle skupaj, sem se pomešal mednje in kot bi trenil bil tudi sam eden izmed zborovalcev. Na dnevnem redu je bilo nekaj upravnih vprašanj, nazadnje pa so prišli bogatini na vrsto. Obtoženi so bili veliko hudih pregreh, nasilja, samopašnosti, prevzetnosti in manipulacije prava, naposled pa je vstal eden izmed demagogov ter prebral ta zakonski predlog:

(20) "Ker počenjajo bogatini v življenju grde nezakonitosti z izžemanjem, z nasiljem in z različnim zapostavljanjem revežev, skleneta svet in ljudstvo, da se njihova telesa po smrti kaznujejo kot telesa drugih nepridipravov, duše pa naj se pošljejo nazaj na zemljo; tam naj zlezejo v osle ter prebijejo v tem stanju 250.000 let, potem

⁵⁶ Kserks je bil Darijev sin in perzijski kralj (485-465 pr. n. št.)

⁵⁷ Darij, Histaspov sin in Kserksov oče, je bil perzijski kralj (521-486 pr. n. št.).

⁵⁸ Diogen je ustanovitelj kiniškega gibanja (4. st. pr. n. št.). Rodil se je v Sinopah, živel v izgnanstvu v Atenah in Korintu. Zavzemal se je za asketizem, svobodo govora in nesramežljivost, iz česar naj bi izhajal tudi njegov vzdevek kinik (pes).

⁵⁹ Sokrata je sodišče obsodilo na smrt; usmrčen je bil tako, da je moral spiti strup iz trepetlike.

⁶⁰ Sardanapal, po legendi kralj Niniv; verjetno babilonski kralj Asurbanipala (668-629 pr. n. št.).

⁶¹ Legendarni frigijski kralj, ki je bil znan po svojem bogastvu.

ko bodo pri prehajanju iz oslov v osle prenašali tovore, gonili pa jih bodo reveži. Potem jim bo dovoljeno umreti. Predlaga Golobučman Okostnikov, Mrtva draga, okraj Maloživ.” Ko je bil predlog prebran, ga je predsednik dal na glasovanje. Ljudstvo ga je sprejelo z dvigom rok, nato ga je Brimo opraskala in Kerber oblajal; šele na tak način dobijo sklepi veljavo in pravno moč.

(21) Toliko o dogodkih v skupščini. Jaz pa sem poiskal Tejrezia, saj sem zato prišel, mu vse podrobno razložil in ga prosil, naj mi razodane, kateri način življenja je po njegovem mnenju najboljši. Stari mož se je zasmel ter mi slep, kot je, in rumen v obraz, odvrnil s cvilečim glaskom: “Sinko moj, poznam vzrok tvoje zadrege; izhaja iz spoznanj modrecev, ki niso v skladu z njihovimi dejanji. Na žalost pa o tej zadevi ne smem govoriti s teboj: Radamantis je prepovedal.”

“Nikar no, oče,” sem vztrajal, “povej, vendar, saj vidiš, da tavam po svetu bolj slep kot ti.” Prijel me je za roko in me potegnil v stran od drugih, se sklonil k mojemu ušesu ter zašepetal: “Življenje nevednih⁶² ljudi je najboljše in razmeroma pametno. Nehaj razmišljati o nebesnih telesih⁶³ in razglabljati o začetku in koncu. Požvižgaj se na drobnjakarstvo filozofov, vse je to mlatenje prazne slame. Edino, za čimer se ženi, naj bo to, da preživiš svoj vsakdan kar se da dobro, da hitiš na svoji poti, se večini smejiš in ničesar ne jemlješ resno.

“To je dejal in odšel nazaj na cvetno livado.”⁶⁴ (22) Ker je bilo že pozno, pa sem jaz rekel: “Mitrobarzanes,” sem dejal, “kaj bi se še dlje zadrževala. Vrniva se v življenje.”

“Brez skrbi, Menip,” je odgovoril. “Pokažem ti hitro in varno stezo.”

Odpeljal me je na neki kraj, ki je bil še bolj temačen od prejšnjega, ter stegnil roko proti žarku svetlobe v daljavi, ki je prihajal kot luč skozi ključavnico.

“Tam stoji Trofonijev⁶⁵ tempelj,” me je podučil; “od tam prihajajo ljudje iz Bojotije sem dol. Kar po tej poti se pozvpi pa boš takoj v Heladi.”

Ker sem bil vesel teh besed, sem objel maga in s težavo ter s trudom splezal po tesnem rovu na vrh in prišel, še sam ne vem kako, v Lebadějo.

Prevedla Maja Sunčič

⁶² Na splošno *ἄδωτης* pomeni posameznika, nasprotje magistrata, javnega moškega, torej tistega, ki se ukvarja s politiko. Iz političnega izrazoslovja kasneje preneseno na vojaško, kjer je *ἄδωτης* nasprotje od *ἄρχων*. Izraz v novi grščini zaznamuje individualca, zasebnega državljana, medtem ko *ἄδωτικός* pomeni privatni. Tujka idiot s pomenom nevednež, tepec, topoglavca je posredno izpeljana iz izvornega grškega pomena: tisti, ki se ne spozna in se ne ukvarja s politiko, torej z javnimi zadevami, je idiot. Lukijan »idiote« pogosto uporablja kot argument proti prevzetnim filozofom.

⁶³ Gre za meteorologijo. Iz zanimanja filozofov za nebesne pojave se norčuje že Aristofan v *Oblakih*, s čimer se je od antike naprej kot topos uveljavilo prepričanje, da se intelektualci ukvarjajo s samimi neumnostmi, ki nikomur, niti njim samim, ne koristijo.

⁶⁴ Hom., *Od.* 11.539. (prev. A. Sovrè).

⁶⁵ Trofonij je bojotski heroj s preročiščem in svetiščem v Lebadeji; Hdt. 1.46, 8.134.